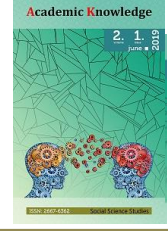

Academic Knowledge 2 (1), 1-15.

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 19.06.2019
Kabul Tarihi / Date Accepted : 28.06.2019
Yayın Tarihi / Date Published : 30.06.2019
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Bahar / Spring

Acelecı Hadis Yorumu ve Bunun Doğurduğu Sakıncalar*

Doç. Dr. Veysel ÖZDEMİR**

Anahtar Kelimeler:

İslâm
Sünnet
Hadis
Yorum
Anlam

ÖZ

Hadislerin anlaşılması ve yorumlanması İslam tarihi boyunca daima gündemde olmuş bir konudur. Bu konuda İslam âlimleri usûl ve esas sayılabilecek birçok ilke geliştirmişlerdir. Öyle ki bunun üzerine metodolojiler oluşturulmuş, eserler telif edilmiştir. Hadis ilimlerinin iki önemli ana başlığından (Rivâyetü'l-Hadîs, Dirâyetü'l-Hadîs) biri bu alanı teşkil etmektedir. Hadis şerh geleneği işte tam da hadislerin dirâyeti/anlaşılması çabaları ile ilgilidir ve yaklaşık hicri dördüncü yüzyıldan beri kesintisiz bir şekilde hadislerin anlaşılmasına hizmet etmektedir.

Hadislerin anlaşılması ve yorumlanması metin üzerinde gerçekleştirilen bir dizi işleme dayanır. Bu işlemler yapılmadan varılacak her türlü acelecı yorum kusurlu olacak ve yanlış hükümler doğuracaktır. Dolayısıyla ilk bakışta aklımıza, dünya görüşümüze, içinde yaşadığımız kültür, toplum ve coğrafyaya, alışkanlıklarımıza vs. uymayan bir hadisle karşılaştığımızda acelecı ve hızlı bir şekilde yorumlarda bulunmamamız gerekmektedir. Bu çalışmada hadislerin aceleyle değerlendirilmemesi, sistematik bir şekilde hadis anlama kurallarına uyararak hareket edilmesi örneklerle anlatılmaya çalışılacaktır.

Hasty Hadith Interpretation and The Drawbacks of This

Keywords:

Islam
Sunnah
Hadith
Interpretation
Meaning

ABSTRACT

The understanding and interpretation of hadiths has always been on the agenda throughout history of Islam. In this regard, the Islamic scholars have developed many principles that can be considered procedural. Regarding to these principles, methodologies were formed and the works were written. One of the two main headlines of the hadith sciences (Rivayatu'l-Hadith, Dirayatu'l-Hadith) constitutes this area. The tradition of interpretation of the hadith is precisely about the efforts to understand the hadiths and this tradition has been contribute to understand the hadiths uninterruptedly since the (hijri) fourth century.

Interpretation and understanding of the hadith is based on a series of processes performed on the text. Any impatient interpretation of these actions will be defective and will lead to misjudgments. So at first glance when we encounter a hadith, we should not make hasty and impatiently comments because of our minds, our worldview, culture, society and geography we live in, or our habits, etc. In this article, it is tried to be explained with the examples that the hadiths are not evaluated in a hasty, and the systematic way of acting according to the rules of hadith. In this article it is tried to be explained the examples that the hadiths are not evaluated in a hasty, and the systematic way of acting according to the rules of hadith.

* Bu makale "İslam ve Yorum III (Din, Bilim ve Medeniyet) Sempozyumu"nda sözlü olarak sunulan ve basılmayan "Acelecı Hadis Yorumu ve Bunun Doğurduğu Sakıncalar" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş halidir. This paper is the final version of an earlier announcement called "Acelecı Hadis Yorumu ve Bunun Doğurduğu Sakıncalar", not previously printed, but orally presented at a symposium called "İslam ve Yorum III (Din, Bilim ve Medeniyet)", the content of which has now been developed and partially changed.

** İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, E-posta: veysel.ozdemir@inonu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6324-0675>

Özdemir, V. (2019). "Acelecı Hadis Yorumu ve Bunun Doğurduğu Sakıncalar", *Academic Knowledge*, 2 (1), 1-15

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/ak> | <mailto:academic.knowledge@yandex.com>

Giriş

Sünnet; Hz. Peygamber'in bir mü'min olarak yaşamı boyunca ortaya koyduğu örnek uygulamalarının genel adıdır. Hadisler de sünnet malzemesini günümüze kadar taşıyan yazılı formlardır. Bu yazılı formlar hadis tarihinin rivayet dönemi içerisinde temel kaynaklar denilen meşhur hadis eserlerinde ve bunlara nazaran meşhûr olmayan diğer eserlerde yerlerini almıştır. Böylelikle sünnet, Hz. Peygamber'in vefatından itibaren gerek yaşanarak/uygulamalı gerekse haber şeklinde nakledilerek günümüze kadar gelmiştir.

İslam tarihi boyunca Hz. Peygamber'in sünnetini tespit etmek amacına matuf olmak üzere hadislerin sübût ve delâleti tartışılmıştır. Bu tartışmaların taraflarınca üretilen metodolojilerinden kaynaklanan anlama farklılıklarını bir tarafa koyacak olursak sistemli ve düzenli bir değerlendirme faaliyetinin hep var olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim İslâm toplumu içerisinde ortaya çıkan ekollerin hadis değerlendirmelerine dair üretmiş oldukları yöntem ve metotlar oldukça zengin bir birikim sunmaktadır.¹

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Müslümanlar öncelikle hadislerin sübûtuna yoğunlaşmıştır. Bu meyanda Hulefâ-i Râşidîn gerekli tedbirleri almaya gayret etmiş, ashâb-ı kirâm da ellerinden gelen çabayı serdetmiştir. Nitekim onlar Hz. Peygamber'in " من كذب علي من النار / متعمدا فليتبوأ مقعده من النار / Kim bile bile bana isnâd ederek yalan söylerse cehennemdeki yerine hazırlansın." (Buhârî, 2015, "İlim", 38; Müslim, 2016, "Mukaddime", 2) şeklindeki uyarısının muhatabı olmuşlardır. Buna göre kendileri hadislerin naklinde ve Hz. Peygamber'e isnadında oldukça titiz davranmışlardır.

Sahâbe neslinin göstermiş olduğu bu titizlik ondan sonraki nesiller için bir yol haritası olmuş, hadislerin sübûtü için sistematik kurallar geliştirilmeye çalışılmıştır. Bununla ilgili hadis alanına dair çeşitli ilimler doğmuştur. Hadislerin sened ve metinlerin durumunu inceleyen Mustalahu'l-hadîs (Hadis Usûlü), râvîlerini tenkit eden Ricâlu'l-hadîs ile Cerh-Ta'dîl, gizli kusurlarını ortaya koyan İlelu'l-hadîs ilmi bu cümledendir. (Bu ilimlerle ilgili bilgi edinmek için bkz. Hatamleh & Özdemir, 2018)

1. Hadisleri yorumlama çabalarının tarihine kısa bir bakış

Hadislerin sübûtü ile ilgili yukarıda zikretmiş olduğumuz çabaların yanında delâlet ve dirâyet yönüne dair çalışmalar da yürütülmüştür. Bununla ilgili birçok disiplinde faaliyetler yürütülürken hadis ilmi içerisinde de bazı alt alanlar oluşmuştur. Fıkhü'l-hadîs, Şerhu'l-hadîs, Garîbu'l-hadîs, Muhtelifu'l-hadîs ilimleri bunlardandır. Fıkhü'l-hadîs: Hadisleri ve hadislerden hareketle Hz. Peygamber'in gayesini kavramak, hadisin künhüne vâkıf olmak ve ondan nebevî muradın ne olduğunu ortaya koymaya çalışmak şeklinde tarif edilir. (Özpinar, 1996, s. 74) Bu anlamıyla, ilk dönemlerde kullanılan "İlmü dirâyeti'l-hadîs", Taşkoprizâde'nin

¹ Hanefiler, Mâlikiler, Şâfiîler, Hanbeliler, Zâhirîler, Mu'tezilîler, Zeydîler, İsnâaşerîler... Bu ekollerin her birinin hadis anlayışları ile ilgili gerek Türkiye'de gerekse İslam dünyasının diğer coğrafyalarında doktora ve yüksek lisans düzeyinde çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan Türkiye'de hazırlanan doktora düzeyindeki çalışmalardan bazıları şöyledir: İsmail Hakkı Ünal, *İmam Ebu Hanife'nin hadis anlayışı ve Hanefî mezhebinin hadis metodu*. (Ankara : Diyanet İşleri Başkanlığı, 1994); Dinçoğlu, Mehmet, *Ehl-i hadis ve Hanefî usulcülere göre hadislerin kabul ve reddi*, 1. Baskı (Ankara: İlahiyât, 2016); Metin Yiğit, *İlk dönem Hanefî kaynaklarına göre Ebu Hanife'nin usul anlayışında sünnet*. (İstanbul : İz Yayıncılık, 2009); Mutlu Gül, *Hanefî Usûlünde Hadis Tenkidi* (Doktora, Uludağ Üniversitesi, 2014); Muammer Bayraktutar, *İmâm Şâfiî'de lafza bağlı hadis/sünnet yorumu* (Doktora, Ankara Üniversitesi, 2006); Hüseyin Hansu, *Mu'tezile'nin hadis anlayışı* (Doktora, Ankara Üniversitesi, 2002); Kadir Demirci, *Zeydiyye'nin hadis anlayışı* (Doktora, Ankara Üniversitesi, 2005).

hadis ilimleri arasında zikrettiği “İlmü te’vîli akvâli’n-nebi” ve Şah Velîyyullah ed-Dihlevî’nin kullandığı “İlmü esrârî’l-hadîs” tabirleriyle aynı veya yakın mânaya gelmektedir.(Görmez, 1995, s. 547)

Aslında hadislerin aktarımının yanında onları anlamanın da önemli olduğuna dair bizzat Hz. Peygamber’in tavsiyelerinin olduğu bilinmektedir. Hz. Peygamber hayatta iken hadislerinin aktarılmasını öğütlemiş ve bunun önemli bir vazife olduğunu bildirmiştir.

نَضَرَ اللَّهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا حَدِيثًا، فَحَفِظَهُ حَتَّى يُبَلِّغَهُ، فَزَبَّ حَامِلٌ فَفَقِهَ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ، وَزَبَّ حَامِلٌ فَفَقِهَ لَيْسَ بِفَقِيهِ.

“Allah, benden bir hadisi işitip de onu (güzelce) ezberleyip başkasına (eksiksizce) aktaran kimsenin yüzünü ak etsin. Kendisine (bilgi) ulaştırılan nice kimseler vardır ki onu işiten (ve kendisine aktaran kimse)den daha kavrayışlıdır.”(Ahmed b. Hanbel, 2001, ss. 21: 60, 27: 318; Ebu Dâvud, 2015, İlim, 10; Tirmizî, 2015, İlim, 7)

Hz. Peygamber’in kendisine sorulan sorulara cevaplar vermesi, işin iç yüzünü kavratıcı sorular sorarak açıklamalarda bulunması vs. dinin anlaşılması ve kavranmasına dönük faaliyetleridir.

Hicri üçüncü yüzyıldan itibaren ortaya çıkan temelde hadisleri anlama çabaları olan şerh çalışmalarını(Türcan, 2011, s. 49) da bu meyanda zikretmek gerekmektedir. Şerh; “Meseleyi izah etmek, kapalı bir konuyu açık ve anlaşılır hale getirmek” gibi manalara gelmektedir.(İbn Manzûr, 1414, s. 2: 497) Hadis şerh kaynaklarında hadislerin açıklamaları ve yorumları yapılmaktadır. Aslında “Hadis Şerh İlimi”ne “Hadis Yorum İlimi” de denilmesi mümkündür. Zira Kur’ân’a nispetle Tefsir ilmi ne ise, Hadis’e nispetle Hadis Şerh ilmi de odur.(Sakallı, 2013, s. 24) Hadis şerhlerinde, hadislerin anlaşılmasına dönük kısaca şu faaliyetler yer alır:

“Hadisler şerh edilirken sened ve metin tahlili yapılır, râviler tanıtılır ve güvenilirlik durumları hakkında cerh ve ta’ dil âlimlerinin görüşleri aktarılır. Hadisin senedinde kopukluk olup olmadığı belirtilir. Genellikle hadislerin farklı isnadları zikredilir, hadislerde râviler tarafından yapılan değişikliklere, hatalara dikkat çekilir. Böylece hadisin sıhhatiyle ilgili bir sonuca ulaşılır. Hadisin kaynaklardaki durumu incelenir, farklı lafızlarla rivâyetleri bir araya getirilir. Metindeki herkes tarafından bilinmesi zor (garîb) kelimeler açıklanır. Hadis, edebî ve bilimsel yönden incelenir. Birbirine zıt gibi görünen hadisler hakkında açıklayıcı bilgiler verilir, uzlaştırma veya tercihler yapılır. Hadisin söylendiği bağlam (sebebi-i vurûd) tesbite çalışılır. Taşıdığı fikhî hükümler tesbit edilir. Kısaca söylemek gerekirse hadis metinleri garîbü’l-hadîs, ihtilâfü’l-hadîs, müşkilü’l-hadîs, fikhü’l-hadîs açılarından incelenir. Şerhlerde, şerh edilen temel kaynaklardaki hadislerle ilâve olarak hadisin şerhi ile ilgili konularda birçok hadis zikredilmektedir.”(Yücel, 2013, s. 108)

Bunlara ilaveten şerhlerde hadis ilk geçtiği yerde uzun uzun açıklanıp, tekrar geçtiği yerlerde açıklamaları ilgili yerlere havale edilir. Bazı açıklamalar, yazarın devrinin sosyal, siyasal ve kültürel yapısıyla ilişkilendirilir. Şerh kitaplarının çok zengin bir kaynakçası bulunmaktadır. İbn Hacer’in, *Fethu’l-bârî* şerhinde 1000’den fazla kaynak kullandığı zikredilmiştir. Ayrıca hadislerin şerhinde gerektiğinde Siyer, Tarih, Kelâm, Coğrafya, Tıp, Astronomi gibi ilim dallarından da istifade edilmiştir. Hadisler; Kur’ân, genel hükümler, ilgili rivayetler ve özellikle mezhep imamlarının görüşleri çerçevesinde değerlendirilir.(Sakallı, 2013, s. 27)

Bu alanın en önemli eserlerinden biri olan Bedruddin el-Aynî'nin (ö. 855/1451) *Umdetü'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî* adlı eserinde uyguladığı metot zikredilmeye değerdir. Zira el-Aynî, eserinde hadisleri anlamaya dönük 30 kadar başlık altında açıklamalarda bulunmuştur. İlk hadislere hasrettikleri ile bab başlıkları ve tercemelerle ilgili olanların dışındaki başlıklarını şu şekilde aktarabiliriz:

(بَيَان تَعْلُق الْحَدِيث بِالآيَةِ) – Hadisin ayetle olan münasebetinin açıklanması.

(بَيَان تَعْلُق الْحَدِيث بِالترجمة) – Hadisin verildiği başlıkla olan münasebetinin/uyumunun açıklanması.

(بَيَان رِجَالِهِ) – Hadisin isnadındaki râvîlerin tanıtılması.

(بَيَان لَطَائِفِ إِسْنَادِهِ) – Hadisin isnadının inceliklerinin açıklanması.

(بَيَان مَنْ أَخْرَجَهُ غَيْرَهُ) – Hadisin tahrîcinin yapılması.

(بَيَان اللَّغَةِ) – Hadisin kelimelerinin, özellikle de garîb olanlarının izahının yapılması.

(بَيَان الْمَعَانِي) – Hadisin meânî ile alakasının incelenmesi.

(بَيَان التَّبْيَانِ) – Hadisin teşbih sanatına dair yönünün açıklanması.

(بَيَان الْبَدِيعِ) – Hadisin bedî' sanatına dair hususlarının incelenmesi.

(الْأَسْئَلَةُ وَالْأَجْوِبَةُ) – Hadisin anlamının ve diğer hadislerle olan ihtilafının soru ve cevaplarla izah edilmesi.

(اسْتِنْبَاطُ الْأَحْكَامِ) – hadisten çıkan hükümlerin tespit edilmesi.

(فَائِدَةٌ) – Hadisin muhtelif konularla olan ilgisinin açıklanması.(Sakallı, 2013, ss. 72-75)

Hadisler içerisinde doğrudan anlaşılmayan müşkil ve müteşabihler de olabilmektedir. Hadiste birbirlerinin yerine kullanılan müşkil ve müteşabih kavramları(Itr, 1997, s. 337) anlaşılması güç ve kapalı hadisler için kullanılmaktadır. Bu türden hadislerin doğru anlaşılabilmesi için önemli çabalar gösterilmiş hatırı sayılır bir literatür ortaya çıkmıştır. Bunların başında İbn Kuteybe'nin (ö.276/889) *Te'vîlü muhtelifi'l-hadîs'i*, Tahâvî'nin (ö. 321/933) *Müşkilü'l-âsâr*'ı, İbn Fûrek'in (ö. 406/1015) *Müşkilü'l-hadîs ve beyânüh'*ü eserlerini zikredebiliriz. Bu türden hadislerin anlaşılması için ortaya konan ilkeler şu başlıklar altında toplanabilir:

Tenzih, dile uygunluk, Kur'ân ve Sünnete uygunluk, ihtiyat, dinin temel prensiplerine uygunluk, anlamlılık/faide ilkesi.(Bodur, 2016, ss. 142-198)

Hadislerin akla uygunluk açısından değerlendirilmesi de önem arz eden başlıklardan birisidir. Nitekim bu akıl ile şerefendirilen insan için tabii ve elzem bir şeydir. Ancak her insan bunu yapabilecek düzeyde midir veya bunu yapabilecek kişilerde hangi donanımların olması lazımdır? Bu soruların cevabını İbn Kayyim el-Cevziyye şöyle cevaplandırmaktadır:

“Bir hadisi teknik olarak incelemeden yani senedini gözden geçirmeden sadece metniyle değerlendirecek kişinin, tüm hücrelerine işleyecek şekilde sahih sünnet bilgisiyle yoğrulmuş

ileri derecede uzman, sünneti, hadisi, Hz. Peygamber'in siretini, irşadını, neyi emredebileceğini ve neyi nehyedebileceğini, neden hoşlanacağını ve neden hoşlanmayacağını, neyi şeriat olarak ümmete getirebileceğini bilecek şekildeki sahabilerden biri gibi olması gerekmektedir." (İbn Kayyim el-Cevziyye, 1970, ss. 43-44)

Merhum Gazâlî de ilk bakışta anlaşılamayan, akıl ile naklin çeliştiği görüntüsü doğuran hadislerin nasıl anlaşılması gerektiğine dair *Kânûnu't-te'vîl* adlı hacmi küçük ancak içerdiği anlamlar açısından büyük olan risâlesinde bazı külli kâideler vazetmiştir. Nitekim o bunu yaparken yanlış anlaşılmaya müsait veya anlaşılması zor olan bazı hadisleri ve bunlar hakkında kendisine yöneltilen soruları örnek olarak vererek işe başlamıştır. Bu hadisler şunlardır:

"Şeytan, sizin damarlarınızda kanın dolaştığı gibi dolaşır" (Buhârî, 2015, İ'tikâf, 11; Bed'u'l-halk, 11; Edeb, 121; Müslim, 2016, Selâm, 2174, 2175.), "Şeytân, ezânı işitmek için dönerek arkasından ses çıkararak kaçar" (Buhârî, 2015, Ezân, 4; Müslim, 2016, Salât, 16) ve "Tezek ve kemik cinlerin yiyecekleridir"²

Gazâlî hadislerin yorumu ile ilgili beş farklı bakış açısının bulunduğunu belirtmektedir:

1. Bütün düşüncelerini sadece nakli bilgilere hasrederek ifrata düşenler.
2. Bütün bakışlarını akla tahsis ederek tefrite düşenler.
3. Akli esas alarak, fazla araştırmaya gerek duymadan nakli ona tabi kılanlar.
4. Nakli esas kabul edip, fazla araştırmadan akli ona tabi kılanlar.

5. Hem nakli hem de akli birlikte, eşit iki asıl olarak kabul edip, ikisinin arasını cem ve te'lif etmeye çalışanlar. (Gazâlî, 1993, ss. 15-19; Mehmet Görmez, *Kânûnu't-te'vîl*'i tercüme ederek notlarla birlikte yayınlamıştır. Bkz. Görmez, 2014)

Gazâlî, son görüşün orta yolu tutanların grubunun olduğunu, hem akli hem de nakli birlikte değerlendirip, birini diğerine üstün tutmayan ideal bir metoda sahip olduğunu belirtmektedir. (Gazâlî, 1993, ss. 19-20)

Buraya kadar verilen tarihi süreçteki anlama ve yorumlama çalışmalarının genel karakteristiğinden yola çıkılarak bir hadisin yorumlanmasında dikkat edilmesi gereken hususların şu şekilde yürütülmesi gerektiği söylenebilir:

- Klasik şerhlere bakılarak, hadisin buralardaki yorumu hakkında fikir sahibi olunmalıdır.
- Hadisler Kur'ân ışığında değerlendirilmelidir.
- Aynı konuda bütün hadisler ele alınarak "metin inşası" yapılmalıdır.
- Muhtefu'l-hadis ilmi ve diğer hadis ilimleri yöntemleri çerçevesinde değerlendirilmelidir.
- Hadisler vârid olduğu bağlamlar, sebepler ve maksatlar ışığında değerlendirilmelidir. (Sosyal, coğrafi, kültürel, psikolojik, tarihî bağlamlar ile örf-adet, "tabîî hâl" câri kültür etkisi dikkate alınmalıdır.)

² Hadisin tam metni şöyledir: Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır: "Tezek ve kemikle taharetlenmeyin, çünkü o cin kardeşlerinizin azığıdır." Tirmizî, "Tahâret", 14.

- Hadisteki değişken vasıta ile sâbit hedef birbirinden ayırt edilmelidir.
- Hadisteki edebi sanatlar dikkate alınmalı; mecaz ile hakikat ayırt edilmelidir.
- Gaybî olan ile olmayan hadis hükümleri ve mesajları birbirinden ayırt edilmelidir.
- Hadislerin sened ve metin yönünden sıhhat derecesi iyi tespit edildikten sonra, lafızlarının delalet ettiği anlamlar da iyi tespit edilmelidir.
- Hadislerin mânen rivayet edildiği gözden kaçırılmamalıdır.(Ayrıca bkz. Görmez, 2000, s. 203; Karadâvî, 2009, ss. 209-302; Sakallı, 2013, s. 46)
- Hadislerde ravî tasarruflarının olabileceği unutulmamalıdır.(Doğanay, 2009, ss. 29-100)

Aceleci veya herhangi bir metot kullanmadan yapılan hatalı hadis yorumlarına dair örneklere geçmeden önce yukarıda zikredilen başlıklara yenilerinin eklenebileceğini de belirtmek isteriz.

2. Aceleci hadis yorumu ve tarihte bundan kaynaklanan hatalı hadis yorumuna dair örnekler

Aceleci hadis yorumu olarak şunu kastetmekteyiz: Hadislerin anlaşılması ve yorumlanması için gerekli olan ilke ve kurallar göz ardı edilerek veya bilinmeden içinde yaşanan kültür, örf, âdet, coğrafya, alışkanlıklar, ön yargı, dünya görüşü, toplumsal öğeler vs. altında hemen yorumlanmasıdır. Hadislerin bu şekilde hızlı ve aceleyle yorumlanması çoğu zaman hatalı sonuçlara götürmüştür. Tarihte ve günümüzde bunun örneklerini çokça görmek mümkündür. Nitekim tarihi süreçte İbn Kuteybe kendi zamanına kadar birbirleriyle çelişik gibi görünen ve bunlar hakkında aceleyle davranılıp hatalı bir şekilde yorumlanan birçok hadisi *Te'vîlü muhtelifi'l-hadîs* adlı eserinde toplayarak bunları açıklamaya çalışmıştır. Şimdi geçmişte yapılmış olan hatalı hadis yorumlarına bu eserden birkaç örnek verelim.

2.1. Güneşin şeytanın iki boynuzu arasından doğduğu hadisi

İbn Kuteybe, kılınması mekrûh olan namaz vaktiyle ilgili rivayet olunan “ *فَإِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَأَمْسِكْ عَنِ الصَّلَاةِ، فَإِنَّهَا تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ* / Güneş, şeytanın iki boynuzu arasından doğar.

Bu yüzden güneş doğarken namaz kılmayınız.”(Müslim, 2016, Mesâcid, 173) hadisi için şunların söylenildiğini aktarmaktadır:

“Siz, (bu rivayetinizle) şeytanın göklere kadar varan boynuzları olduğunu, yeryüzünden kat kat büyük olan güneşin de onun iki boynuzu arasında hareket ettiğini kabul etmiş oluyorsunuz. Güneş doğarken namaz kılınmamasına sebep olarak da güneşin şeytanın iki boynuzu arasından doğmasını gösteriyorsunuz. Güneşin, şeytanın iki boynuzu arasında hareket etmesiyle Allah için namaz kılmanın ne alakası var? Bunda, Allah için namaz kılmaya mani olacak ne var?” (İbn Kuteybe, 1989, ss. 217-218)

Görüldüğü üzere İbn Kuteybe, namazın vakitleri hakkında bilgi veren hadisin sonunda yer alan “*Güneş, şeytanın iki boynuzu arasından doğar. Bu yüzden güneş doğarken namaz kılmayınız.*” ifadesinin aklî bir takım gerekçelerle reddedildiğini belirtmiştir. Müellif mezkûr

hadisin reddedilmesinin doğru olmadığını hadiste ifade edilen güneşin şeytanın iki boynuzu arasından geçmenin ne anlama geldiğini şu şekilde açıklamıştır:

“Biz bu kitapta zındıklara ve Allah’ın ayetlerini, Peygamberlerini yalanlayan inkârcılara cevap vermeyi gaye edinmedik. Bizim maksadımız, sadece Müslümanlardan olduğunu söyleyip de, hadislerde tutarsızlık, çelişki ve muhal (akıl dışı) şeyler bulunduğunu iddia edenlere cevap vermektir.

Eğer, akli almadığı, güneşin şeytanın iki boynuzu arasında doğmasından dolayı namazı terk etmede bir mana göremediği için bu hadisi inkâr ediyorsa, biz Allah’ın izniyle onun aklına yatacak, onun beğeneceği ve onun nazarında akıl dışı olmayacak olan manayı kendisine gösteririz. (Rasûlullah) güneş doğarken namaz kılmamayı ancak şunun için menetmiştir. Çünkü ateşe tapanlar bu vakitte güneşe secde ederler. Geçmiş ümmetlerden pek çoğu güneşe ibadet ve secde etmişlerdir. Rasûlullah da güneşe tapanların güneşe taptıkları vakitte bizim namaz kılmamızı istememiş ve şeytanların veya İblis'in o vakitte güneşin doğduğu yerde bulunduğunu, onların güneşe secde etmekle iblise (veya şeytana) secde etmekte ve ona uymakta olduklarını bize bildirmiştir.

Rasûlullah karn (boynuz) sözüyle onların zihinlerinde tasavvur ettikleri sığır veya koyun boynuzu gibi bir boynuz kastetmemiştir. Burada boynuz başın bir tarafıdır. Başın iki tarafı yanı vardır. Bana kalırsa başta boynuzun çıktığı yerden çıkan boynuz bu ismin verilmesi sadece bir şeye onun bulunduğu yerin isminin verilmesinden ibarettir. Aynı şekilde saç örgülerine de karn (boynuz) denilir. Saçın her bir örgüsü bir karn (boynuz)dur. Bundan dolayı Rumlara da "Zâtu'k-kurûn (boynuzlular)" denilmiştir. Bununla onların saçlarını uzattıkları kastedilmiştir. Rasûlullah da bize, güneşin doğuş vaktinde, güneşe tapanların ona secde ettiği zamanda şeytanın, güneş ile beraber meylettğini, güneşin şeytanın başının bulunduğu cihetten hareket ettiğini bildirmek istemiş ve güneşe tapanların küfre girdikleri güneşe ve şeytana taptıkları bu vakitte namaz kılmamamızı emretmiştir. Bu, bizim bilemeyeceğimiz ve bizim ancak bize bildirildiği kadar bilebileceğimiz bir husustur. İşte sana anlattığım şeyler, hadisin tevilini mümkün kılan ve onu çirkinlikten uzaklaştıran şeylerdir.” (İbn Kuteybe, 1989, ss. 219-221)

İbn Kuteybe, hadisin lafzına bakılarak, akla uygun görülmeyip reddedilen bu hadiste Hz. Peygamber’in asıl murâdının muhataplarınca bilinen, güneşe tapanların benimsediği; güneşin doğuşu esnasında şeytanın güneşin yanına gitmesi inancına atıf yapıp, onların kutsal kabul ederek ibadet ettiği bu vakitte namaz kılınmaması gerektiğini belirtmiştir.

2.2. Resulullah (s.a.s.)’in bazı peygamberler ile ilgili söylediği sözleri

İbn Kuteybe, eserinde Resulullah (s.a.s.)’in bazı peygamberler ile ilgili söylemiş olduğu bir takım sözlerinin akli gerekçelerle reddedildiğini bildirmektedir. Bu hadisler, red gerekçeleri ve İbn Kuteybe’nin bunlarla ilgili açıklamaları şöyledir:

“Rasûlullah (s.a.s.)’in “Ben şüphe etmeğe babam (dedem) İbrahim’den daha layığım. (نَحْنُ أَحَقُّ بِالشُّكِّ مِنْ) ... (إبراهيم...), “Allah Lût’a rahmet etsin. Bulabilseydi rükn-ü şedîd’e (kuvvetli bir dayanağa) sığınacaktı. (... (وَيَرْحَمُ اللَّهُ لُوطًا، لَقَدْ كَانَ يَأْوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ...))”, “Eğer Yusuf un çağırıldığı şeye davet edilseydim kabul ederdim. (... (لَأَجِبْتُ الدَّاعِيَ...))” (Buhârî, 2015, Enbiyâ, 11) dediğini rivayet ettiniz. Bu ise İbrahim'e, Lût'a ve Hz. Peygamber’in kendi şahsına hakaret etmek demektir.” (İbn Kuteybe, 1989, s. 184)

İbn Kuteybe, akla uygunsuz olduğu gerekçesiyle reddedilen Buhârî’nin de *Sahîh*’inde tahrîc ettiği hadisle ilgili şunları söylemektedir:

“Biz deriz ki Allah’ın lütfu sayesinde - bu hadiste onların dediği şeylerin hiçbiri mevcut değildir. “Bir zamanlar İbrahim şöyle demişti: Rabbim! Ölüleri nasıl diriltiyorsun, bana göster! deyince, Rabbi "Yoksa inanmıyor musun?" demişti. O, Hayır inanıyorum, fakat kalbim tam kanaat getirsin diye cevabını verdi.” (el-Bakara: 2/260) âyeti nâzil olunca bu âyeti duyan bazı kimseler “İbrahim (A.S) şüpheye düştü. Fakat bizim Peygamberimiz şüpheye düşmedi” söylemeleri üzerine Rasûlullah (s.a.s.) “Ben şüphe etmeğe babam İbrahim’den daha layığım” demiştir. Ayrıca Rasûlullah (s.a.s.) tevazuundan ve İbrahim (a.s.)’ı kendinden üstün tutarak bu sözünüle “Biz ondan daha aşağı derecede olduğumuz halde şüpheye düşmedik, o nasıl şüphe eder?” demek istemiştir.

Rasûlullah (s.a.s.)’in “Allah Lût’a rahmet etsin, bulabilseydi bir rükn-ü şedîd’e (kuvvetli bir dayanağa) sığınacaktı” sözüne gelince, burada Rasûlullah (s.a.s.), Lût’un kavmine söylediği “Keşke benim size karşı koyacak bir gücüm olsaydı veya güçlü bir desteğe dayanabilseydim!” (Hûd: 11/80) sözünü kastetmekte, göğsünün daraldığı, kavminin yaptığı kötülüğe karşı sabrının taşıdığı o zamanda, Lût’un yanlışlık yaptığını ifade etmektedir. Hâlbuki Lût bu sözü söylediği anda en kuvvetli rükn (dayanak) olan Allah’a sığınmakta ve O’na dayanmaktaydı. Nitekim âlimler; Allah Lût’tan sonra gönderdiği bütün Peygamberleri kendi kavmi içerisinden kendisine yardımcı olan ve koruyan bir gurupla birlikte göndermiştir demişlerdir.

Rasûlullah (s.a.s.)’in “Yusuf un çağrıldığı şeye çağrılıydım elbette (hemen) icabet ederdim” sözüne gelince; Yusuf (a.s.)’in uzun bir sıkıntı çektikten sonra hapisten çıkması istendiğinde gelen elçiye “Efendine dön de, ellerini kesen o kadınların derdi ne idi, diye sor!” (Yusuf: 12/50) demiş ve o anda (hemen) hapisten çıkmamıştır. Rasûlullah (s.a.s.) de “Onun yerinde olsaydım hemen çıkardım.” demek istemiştir. Bu söz de onun tevâzuundandır. Rasûlullah (s.a.s.), Yusuf’un yerinde olsaydı ve hemen hapisten çıksaydı veya Yusuf (a.s.) elçi ile beraber hapisten çıksaydı, bu hareket onlar için bir noksanlık veya günah teşkil etmezdi. Buna göre Resûlullah (s.a.s.), Yusuf (a.s.) hemen hapisten çıkmamakla Allah’tan gelen meşakkatleri ağır kabul etmediğini fakat kendisinin sabır sahibi ve meşakkatlerin sevabını Allah’tan bekleyen biri olduğunu ve bunun için aceleyle hapisten çıkmadığını ifade etmek istemiştir.” (İbn Kuteybe, 1989, ss. 184-186)

İbn Kuteybe’nin bu açıklamaları mezkûr hadisteki Resûlullah (s.a.s.)’in kendisinden önce yaşamış üç peygamber ile ilgili sözlerinin ne anlama geldiğini göstermekte ve aceleyle hadislerin zâhirine bakarak değerlendirilmemesi gerektiğini göstermektedir.

2.3. Dehrin/zamanın Allah olduğu hadisi

İbn Kuteybe ve İbn Fûrek’in eserlerinde temas ettiği “Dehrin/Zamanın Allah olduğu”na dair hadis de zâhirî anlamına bakılarak geçmişte reddedilmiştir. Bu hadisi reddedenlerin gerekçelerini İbn Kuteybe şöyle aktarmaktadır:

“Rasûlullahın (s.a.s.)’in “لَا تَسْبُوا الدَّهْرَ، فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الدَّهْرُ / Dehre/zamana sövmeyiniz. Çünkü Allah dehrin/zamanın ta kendisidir.” (Ahmed b. Hanbel, 2001, ss. 15: 70, 16: 239; Buhârî, 2015, Edeb, 101; Müslim, 2016, Elfâz, 5-6.) buyurduğunu rivayet ettiniz. Böylece bu rivayette bulunmakla, “Dehriyyeye (Materyalistlere)” uymuş oldunuz.” (İbn Kuteybe, 1989, s. 344)

Görüldüğü üzere hadis, zâhirinden çıkan sonucuna dayanılarak yani zamanın Allah olduğunu kabul etmenin dehriyyenin/materyalistlerin inancına eşdeğer olduğu görüşüne binâen reddedilmiştir. Halbuki kaynaklarda zamanın Allah olduğuna dair kutsî bir hadis daha bulunmaktadır. O da şöyledir: “Âdemoğlu zamana sövmek suretiyle bana eziyet ediyor. Zaman benim. İşler benim tasarrufum altındadır; gece ve gündüzü peş peşe ben getiririm.” (Buhârî, 2015, Tefsîr, 45, Tevhîd, 35; Müslim, 2016, Elfâz, 2, 3)

İbn Kuteybe ve İbn Fûrek, bu hadisin zâhirî anlamının ötesinde toplumda var olan bir inanca dikkat çektiğini söyleyerek ne anlama geldiğini şöyle açıklamışlardır.

“Câhiliye devrindeki Araplar: “Dehr malıma musibet (zarar) getirdi”, “Bana dehrin felâketleri, âfetleri ve musibetleri erişti” derlerdi. İhtiyarlar da “Dehr beni iki büklüm etti.” derlerdi. Araplar, Allah’ın, takdiri ile meydana getirdiği, ölüm, hastalık, sevdiklerini kaybetmek veya ihtiyarlık gibi her şeyi dehre nisbet ederlerdi. Ayrıca “Allah, bu dehre lanet etsin?” derler ve ona “ *الْمُنُونُ* / el-Menûn (ölüm)” ismini verirlerdi. Çünkü Araplara göre onlara ölümü celbeden odur.

Allah Teâlâ Câhiliye ehlinin; Allah’ın kendi takdiri ile meydana getirdiği şeyleri ve O’nun fiillerini zamana izafe etmelerini hikâye ederek şöyle buyurmuştur: “ *وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا* ”

نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ / (Kıyameti inkâr eden Mekke kâfirleri) bir de şöyle demektedirler: Bu dünya hayatımızdan başka bir hayat yoktur. Ölürüz, yaşarız. Bizi öldüren ise zamandan başkası değildir. Hâlbuki onların bu konuda bir bilgileri yoktur, zannetmekten başka bir şey yaptıkları yok.” (el-Câsiye: 45/24)

Buna göre Rasûlullah (s.a.s.) “Size musibetler isabet ettiğinde zamana sövmeyin ve musibetleri zamana izafe de etmeyin. Muhakkak ki size bunları isabet ettiren O’dur, zaman değildir. Fâile sövdüğünüz zaman Allah’a sövülmüş olur!” demek istemiştir.

Görmüyor musun, onların birine bir felâket veya malına çocuklarına veya vücuduna bir musibet geldiği zaman, bunları kendisinin başına getiren faile (vasıtaya), bundan dolayı söverler. Onun niyeti zamana sövmektir. Hâlbuki sövülen Allah (c.c.) olmaktadır.

Bununla ilgili şöyle bir örnek verilebilir: Zeyd adında biri, Feth adındaki kölesine, bir adamı öldürmesini emreder. Köle de adamı öldürür. İnsanlar da Feth'e söverler ve ona lanet ederler. Birisi onlara: “Feth'e sövmeyiniz, çünkü Zeyd, Feth’in ta kendisidir.” der. Bu sözle katilin Zeyd olduğunu kasteder. Çünkü adamın öldürülmesini emreden odur. O adam sanki “Katil Zeyd’dir, Feth değil!” demiş olur. Zaman da böyledir. Zaman içerisinde musibetler, felâketler olur. Bu musibetler Allah’ın takdiri iledir. Musibet ve felâketler zamanın içerisinde meydana geldiği için hiç suçu olmadığı halde insanlar zamana söverler.” (İbn Kuteybe, 1989, ss. 344-347)

Resûlullah (s.a.s.) bu sözle esasında o günkü Arap toplumunda var olan bela ve musibetlerin kaynağını zaman olarak görme inancına atıfta bulunarak esas müsebbibin, hâlikin, mâlikin, sâhibin ve mutasarrıfın Allah olduğu onlara hatırlatmıştır. (Bodur, 2016, ss. 202-203; İbn Fûrek, 1985, s. 275)

Tarihte acelecilikten kaynaklı özellikle hadislerin zâhirî anlamından yola çıkılarak hatalı yorumlarda bulunmayla ilgili çok sayıda örnek bulunmaktadır. Biz sadece bunlardan üç tanesiyle iktifa etmek istiyoruz.

3. Günümüzde acelecilikten kaynaklı hatalı hadis yorumuna dair örnekler

Tarihte olduğu gibi günümüzde de insanların aceleci davranarak hadisleri zâhirî anlamlarına hapsettikleri ve de reddettikleri olmaktadır. Yaşadığımız zaman içerisinde iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte acelecilikten kaynaklı hatalı hadis yorumları hiçbir süzgeçten geçmeden sadece bir-iki tuşla yüzlerce kişiyle hatta birkaç saat içerisinde bunların da başkalarıyla paylaşması neticesinde binlerce kişiye yayılmaktadır. Böylelikle aceleci davranıp kendisine gelen bir hadis yorumunu başkalarıyla paylaşarak kendisi de bu döngünün içerisine giren kimse nasibine düşen payı almaktadır. Hâlbuki sahih isnadlı olan

bu hadislerin birçoğu hatalı bir şekilde sadece zâhîrî anlamlarıyla göz önünde bulundurularak reddedilmektedir. Şimdi onlardan örnek bazılarına bakalım.

3.1. Deve sütü ve idrarının ilaç olarak kullanılması hadisi

Son dönemde üzerinde en fazla konuşulan ve özellikle sosyal medyada sürekli gündemde tutulan rivayetlerden biri Hz. Peygamber'in Medine dışından gelip te hasta olan bir gruba deve sütü ve idrarını içerek tedavi olmalarını tavsiye ettiği Uranîler hadisidir. Bu hadisin metni ve geçtiği kaynaklar şöyledir:

“Ukl veya Ureyne kabilesinden bir grup Medine'ye gelmişlerdi. Tutuldukları hastalıktan dolayı Medîne'de kalmak istemediler. Hz. Peygamber onlara, beytülmale ait develerin bulunduğu yere gidip orada kalmalarını, bu develerin idrarından ve sütünden içmelerini emretti. Onlar da bunu yapınca sağlıkları yerine geldi. Sonra irtidat ettiler ve çobanları öldürüp develeri önlerine katıp götürdüler. Bu haber sabah erkenden Hz. Peygamber'e ulaşınca arkalarından birlik gönderdi. Öğlen vaktinde onları yakalayıp getirdiler. Hz. Peygamber (kısas olarak) ellerinin ve ayaklarının kesilmesini emretti. Bu canilerin gözleri de oyulup Harre denilen yere attılar. Su istedikleri halde verilmedi. Bu şekilde öldüler.”(Buhârî, 2015, Vudû, 66, Zekât, 68, Meğâzî, 36, Hudûd, 17, Tıb, 6, 29, Diyât, 22, Cihâd ve's-Siyer, 152, Tefsîr, 5; Müslim, 2016, Kasâme, 9-11; Ebu Dâvud, 2015, Hudûd, 3; Tirmizî, 2015, Tahâret, 55, Et'ime, 38, Tıb, 6; Nesâî, 2010, Tahâret, 191, Muhârebe, 7, 8; İbn Mâce, 2010, Hudûd, 20, Tıb, 30; Ahmed b. Hanbel, 2001, ss. 19: 97, 20: 151, 387, 21: 448, 462.)

Uranîler hadisi Enes b. Mâlik, Hz. Aîşe(Nesâî, 2010, Tahrîmu'd-Dem, 9) ve Abdullah b. Ömer'den(Ebu Dâvud, 2015, Hudûd, 3) gelmekte ve *Kütüb-i Sitt'e*'nin tümünde yer almaktadır. Buhârî bu hadisi sekiz bölümde (Vudû, Zekât, Cihâd ve Siyer, Meğâzî, Tefsîr, Tıb, Hudûd, Diyât) ve dördü mükerrer olmak üzere yirmi beş tarikle tahrîc etmiştir. Sadece Buhârî'deki rivayetler özelinde yapılan bir yüksek lisans çalışmasında bu rivayetlerin isnadının hadis ilmi kriterlerine göre sahih olduğu sonucuna ulaşılmıştır.(Açık, 2002, ss. 51-53)

Hadiste zikredilen Urânîlerin hastalanmalarından dolayı tedavi olmaları için Hz. Peygamber'in tavsiye ettiği deve sütünün idrarı ile karıştırılarak içilmesi o günkü Arapların kendi aralarında uyguladıkları tedavi yöntemlerinden biridir.(Ahmed Naim, 1980, s. 1: 187) İbn Abbâs'dan gelen başka bir rivayette de deve sütü ve idrarın mide iltihabına ilaç olarak tavsiye edildiği görülmektedir.(Ahmed b. Hanbel, 2001, s. 4: 416) Nitekim Anadolu'nun bazı yörelerinde idrarla tedavi uygulaması mevcuttur.(Köktaş, 2015, s. 552) Bu olay Türkçe'de “En küçük bir yardımcı dahi esirgeyen” anlamına gelen “Yaralı parmağa i....memek(idrarını yapmamak)” deyimine de konu olmuştur. İçerdiği amonyak oranından dolayı yaraya idrar sürülerek tedavi edilmesi şeklindeki bir ilk yardım yönteminin kullanıldığı bilinmektedir. Her ne kadar modern tıbbın buna itirazı olsa da bu yöntemin eskiden beri halk arasında bilindiği bir vakiydir. Buna göre zamanımızdan 1400 yıl kadar önce Hz. Peygamber zamanında “(استسقاء البطن) İstiskâ” adlı mide iltihabı hastalığının tedavisi için alınan deve sütü ve idrarının birlikte içilmesi yöntemini bu günkü bakış açımızla ve modern tıbbın imkânları altında değerlendirmek bizleri anakronizme düşürecektir. Ayrıca şimdilerde bile ilaç yapımında birçok kimyasal maddenin kullanıldığının unutulmaması gerekmektedir. Bu ilacın günümüzde dahi Suudi Arabistan'da özellikle bedevilerin kullandıkları bilinmektedir.

Bedeviler $\frac{3}{4}$ 'ü süt, $\frac{1}{4}$ 'ü ise deve idrarının bileşkesinden oluşturdukları bu ilaca "العَبَسُ / el-Abes" adını vermektedirler.

Hz. Peygamber zamanında gerçekleşmiş olan bu olayın bilgisini veren haberin, hadis rivayet kriterlerine göre sahih olduğunu söyleyebiliriz. Ancak buradaki esas sorun; bu ilacın kullanılmasının Sünnet olarak değerlendirilip değerlendirilmemesidir. Bilindiği üzere İslâm âlimleri Hz. Peygamber'in sünnetini bağlayıcılık açısından birkaç başlığa ayırmıştır. (Âlimlerin yapmış oldukları bu taksimatlarla ilgili geniş bilgi için bkz. Sakallı, 1995) Bunları genel olarak bağlayıcı olan ve bağlayıcı olmayan sünnet şeklinde sınıflandırabiliriz. Bunların alt başlıkları da şöyledir:

1- Bağlayıcı olan Sünnet: Beyan, hüküm, kada, fetva,

2- Bağlayıcı olmayan Sünnet: Adet ve gelenekler, tabii (cibilli) fiiller, içinde bulunduğu toplum ve şartların gerektirdiği sünnetler, zamanıyla mukayyed olan fiiller ve dünyevi işler.

Dünyevi işlerinde alt başlıkları şöyledir: Ziraat, sanat ve zanaat, ticaret, kazanç ve geçim yolları, askerlik ve harp ile ilgili olanlar, siyaset ve yönetim ile ilgili olanlar. (Sakallı, 1995, ss. 83-84)

Bu taksimata göre Hz. Peygamber'in tedavi yönlendirmeleri bağlayıcı olmayan, dünyevi ve cibilli (insan olarak yaptığı) işler kategorisine dâhildir. Nitekim Süleyman el-Aşkar Hz. Peygamber'in tıbbî uygulamalarını tamamen "Dünyevi işlerle ilgili fiilleri" kategorisinde sayarak deve idrarı ve sütünü tedavi için tavsiyesi, kan aldırması, bazı ilaçları kullanması gibi uygulamalarını bunlara örnek olarak vermiştir. (Aşkar, 2003, s. 1: 239)

Sonuç olarak Hz. Peygamber'in, içinde yaşadığı toplumun bilgi ve tecrübesine dayanarak böyle bir tedavi yolunu önermiş olması pekâlâ mümkündür. Ama hadiste deve idrarının temizliğinden bahsetmemiş, üstelik başka hadislerinde genel olarak idrardan sakınılması gerektiğini de ifade etmiştir. O halde vahiy eseri olmayan, sadece mahalli bilgi ve tecrübeye dayanan böyle bir tavsiyenin daha sonra başka muhitlerde uygun görülmemiş olması mümkündür ve bu sünnete muhalefet olarak değerlendirilemez. Nasıl ki tıbb-i nebevi olarak bilinen birçok uygulama günümüzde geçerliliğini kaybettiği için uygulamada dikkate alınmıyorsa, Uraniler hadisindeki idrar içme tavsiyesi de dikkate alınmayabilir ve dikkate alınmaması da gerekebilir. Onun için Ebu Hanife, develerin idrarının içilmesini kerih görmüş, ancak hadisi inkâr etmemiştir. (Ünal, 1993, ss. 154-155)

3.2. Kertenkelenin öldürülmesi ile ilgili hadisler

Günümüzde aceleyle davranıp aklen mantıksız gibi görüldüğünden dolayı reddedilen hadislerden birisi de kertenkelenin öldürülmesi ile ilgili gelen hadislerdir. Bununla ilgili olarak bir canlının öldürülmesinin teşvikinin akıl almaz bir şey olduğu; bir defada vurarak öldürmenin, iki defada vurarak öldürmekten daha sevap olduğunun mantığa aykırı olduğu ifade edilmektedir. Bir televizyon programında bununla ilgili olarak "kertenkele düşmanlığı babanızdan mı kaldı sizin!" şeklinde tahkir edici bir üslupla ilgili hadisler üzerinde polemik üretilmiş ve kertenkele düşmanlığını doğuran bu tarz "uydurma" rivayetlerin İslâm'dan temizlenmesi gerektiği şeklinde bir sonuca gidilmiştir. İlk bakışta bu argümanların doğru olduğu gözükmemektedir. Nitekim İslâm'ın hayvanlara bakışı ortadadır ve Hz. Peygamber'in onlara karşı merhameti bilinen bir husustur. Buna rağmen Hz. Peygamber'in kertenkele gibi

masum bir hayvanın öldürülmesini istemesini aklımız almamaktadır? Nitekim bizim yaşadığımız coğrafyada kertenkele hem küçük hem de oldukça zararsız bir hayvandır. Öncelikle Hz. Peygamber’den gelen hadislerin metinlerine bakalım:

Sa’d b. Ebi Vakkâs’ın naklettiğine göre Hz. Peygamber, kertenkelenin öldürülmesini emretmiş ve onu fuveysika (fasıkçık/küçük isyankâr) diye isimlendirmiştir.(Müslim, 2016, Selâm, 146)

Ebu Hureyre’nin naklettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Her kim kertenkeleyi bir vuruşta öldürürse ona yüz sevap yazılır, ikincide bundan daha aşağı, üçüncüde ondan daha aşağı yazılır.”(Müslim, 2016, Selâm, 147.)

Kertenkele olarak Arapça’dan tercüme ettiğimiz “وَزَعَةٌ” kelimesi bizim bildiğimizin tersine kertenkelenin zehirli olanıdır. Büyüğü “سَامُ أْبْرَصَ” diye isimlendirilmiştir (İbn Manzûr, 1414, s. 5: 280) ve Türkçesi zehirli kelerdir. Buna göre kelimenin tercümesinin sadece “kertenkele” şeklinde yapılması durumunda, zihin dünyamızda oldukça masum olan kertenkele gelmekte, zararlı ve zehirli olanı asla düşünülmemektedir. O yüzden öncelikle hadisin tercümesi yapılırken “وَزَعَةٌ” kelimesini “zehirli kertenkele” şeklinde çevirmek gerekmektedir. Bununla birlikte kertenkelenin 4675 türü vardır ve bunlardan az bir kısmı zehirlidir.(Lloyd & Mitchinson, 2009, ss. 100-101) Hz. Peygamber’in yaşadığı coğrafyadaki kertenkelenin ise zehirli ve insanlara zarar veren türü olduğu bildirilmektedir.(E.-B. K. M. b. M. Demîrî, 1424, s. 2: 544) Bu hayvanın pis ve zehirli olmasıyla birlikte insana alaca hastalığı bulaştırdığını ve tuzu bulduğunda içine girip yuvalandığını, onun temas ettiği tuzlarda da insanlara alaca hastalığı veren bir madde oluştuğu söylenmektedir.(Akyüz, 2013, s. 175)

Kertenkelenin öldürülmesi ile ilgili hadisler çok sayıda sahâbîden farklı metinler şeklinde gelmektedir. Bu hadislerin sened ve metinlerini inceleyen bir çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

“Sened yönünden bakıldığında çok sayıda olan mezkûr rivayetlerin sahih, hasen, zayıf ve uydurma yollarının olduğu görülmüştür. Dolayısıyla konuyla ilgili rivayetlerin sahih olanları da vardır zayıf ve hatta uydurma olanları da.

Yapılan metin tenkidinde ise şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- 1- Hz. Peygamber’in asıl vurgulamak istediği şey, zehirli kertenkelenin insanlara zarar verince öldürülebileceğidir. Zira bazı hadislerde, Hz. Peygamber’den bu konuda izin istenildiği ifade edilmiştir. Ancak râviler, bu izni “emir” manasında nakletmişlerdir.
- 2- Kertenkelenin fitratına kötülüğün işlediğini söylemek doğru bir yaklaşım değildir. Hz. Peygamber, “fasıkçık” lafzıyla, doğal olarak söz konusu hayvanın zehirli olduğuna ve insanlara zarar verebileceğine dikkat çekmek istemiştir.
- 3- Hz. Peygamber’in karakteri ve konuşma üslubunda, Müslümanları kertenkele katliamına sevkedecek kadar basit ifadeler bulunamaz. Kur’an’a zıt cümleler ise asla yer almaz.
- 4- Akli ve yükümlülüğü olmayan bir hayvanın, Hz. İbrahim’in ateşine üfürdüğünü ifade eden lafızların, Hz. Peygambere nisbet edilmesi doğru değildir.
- 5- Kertenkeleler, meşru bir gerekçe olmadan öldürülemez. Eğer bir kertenkelenin insana zarar vermesi önlenemiyorsa; bu durumda mezkûr hayvan öldürülebilir. Ancak onun bu işlemde dolaylı acı çekmemesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

6- Kertenkelenin öldürülmesiyle ilgili olarak yüz veya farklı sayıda sevap kazanılacağını ifade eden lafızlar, öldürme işleminin eziyet verici olmamasına dikkat çekmek için söylenmiş olmalıdır.³ Müslümanlar, bu hadisten esinlenerek kertenkeleyi sevap kazanmanın bir aracı olarak görmemişlerdir. Tarihin hiçbir döneminde, arşiv kayıtlarında Müslümanların sevap kazanma uğruna - Peygamberlerinin yönlendirmesiyle - kertenkele avına çıktıkları mevcut değildir. Mezkûr hayvanın öldürülmesini kâfir öldürmekle eş değer tutmak, hadisin zâhirî manasından çıkarılmış yanlış yorumlardır.

Sonuç

Hadisleri yorumlarken kurallardan ve sistematiklerden bağımsız olarak davranmamak gerekmektedir. Tarih boyunca Müslümanlar bilimsel ve ideal yorum arayışları içerisinde olmuş ve bunun için farklı ilkeler ve yöntemler geliştirmişlerdir. Buna rağmen tarihin her döneminde hadisler bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde ilke ve kurallar göz ardı edilerek içinde yaşanan kültür, örf, âdet, coğrafya, alışkanlıklar, ön yargı, dünya görüşü, toplumsal öğeler vs. altında aceleyle yorumlanmıştır. Nitekim bu acelecilik çoğu zaman hatalı sonuçlara götürmüş ya hadislerin reddedilmesine ya da problemli rivayetlerin olduğu gibi kabul edilmesine sebebiyet vermiştir.

Son yıllarda dijital dünyadaki iletişim becerilerinin gelişmesi ile birlikte acelecilikten kaynaklı hatalı hadis yorumları daha da artmıştır. Bu yorumlar hiçbir süzgeçten geçirilmeden sadece bir-iki tuşla yüzlerce kişiye hatta birkaç saat içerisinde bunların da paylaşmasıyla binlerce kişiye yayılmaktadır.

Sonuç olarak acelecî davranarak hadislerin zâhirî anlamlarına hapsedilmemesi gerekmektedir. Aslında insan var olduğu ve düşündüğü sürece isabetli yorumların olabildiği gibi hatalı yorumların olması da normaldir. Ancak hadis ilimleri ile meşgul olanların, bunların gerçek anlamlarını bulup delilleri ile ortaya koyması, bilime saygısı olanların da müdellel ve isabetli yorumlara itibar etmesi gerekmektedir. Vallahu 'alem...

Kaynakça

- Açık, A. (2002). *Buhârî'nin Hadisleri Değerlendirme Metodu Açısından Uraniler Hadisi* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.
- Ahmed b. Hanbel. (2001). *Müsned*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Ahmed Naim. (1980). *Sahih-i Buhari Muhtasari Tecdî-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Akyüz, H. (2013). Kertenkelenin Öldürülmesi İle İlgili Hadislerin Tahlil ve Tenkidi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13(3), 173-214.
- Aşkar, M. S. (2003). *Ef'âlu'r-Resûl ve delâletuha ale'l-ahkâmî's-şer'iyye*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Bayraktutar, M. (2006). *İmâm Şâfi'de lafza bağlı hadis/sünnet yorumu* (Doktora). Ankara Üniversitesi.
- Bodur, O. (2016). *Müteşâbih Hadislerin Yorumu*. İstanbul: Rağbet Yayınları.

³ Bir konferansım esnasında bu hadisi örnek olarak verdiğimde; geçmişte çobanlık yapmış birisi şunları söyledi: Çobanlık yaptığımız yaylalarda sarı kertenkeleye sık rastlardık. Bunlar hastalık taşır ve bunu yemeklere bulaştırırdı. Eğer öldürülecekse bir defada öldürülüp gömülmesi gerekirdi. Aksi takdirde yaralanırlarsa, taşların arasına girip orada ölür, karıncalar da bunları yiyerek hastalıklarını yine getirip bize bulaştırırdı.

- Buhârî, M. b. İ. (2015). *Sahîh*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn.
- Demirci, K. (2005). *Zeydiyye'nin hadis anlayışı* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Demîri, E.-B. K. M. b. M. (1424). *Hayâtü'l-hayevânî'l-kübrâ*. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Dinçoğlu, M. (2016). *Ehl-i hadis ve Hanefî usulcülere göre hadislerin kabul ve reddi* (1. Baskı). Ankara: İlâhiyât.
- Doğanay, S. (2009). *Hadis Rivayetinde Râvi Tasarrufları ve Doğurduğu Problemler*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Ebu Dâvud, S. b. el-Eş'as. (2015). *Sünen*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn.
- Gazâlî, E. H. M. (1993). *Kânûnu't-te'vîl*.
- Görmez, M. (1995). Fikhü'l-hadîs. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 12, ss. 547-549). İstanbul: TDV Yayınları.
- Görmez, M. (2000). *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Görmez, M. (2014). *Gazâlî'de Sünnet, Hadis ve Yorum*. Ankara: Otto Yayınları.
- Gül, M. (2014). *Hanefî Usûlünde Hadis Tenkidi* (Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi.
- Hansu, H. (2002). *Mu'tezile'nin hadis anlayışı* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Hatamleh, T., & Özdemir, V. (2018). *Uygulamalı Hadis Usûlü*. İstanbul: Hikmetevi.
- İbn Fûrek, M. b. el-Hasen. (1985). *Müşkilü'l-hadîs ve beyânüh*. Beyrut: Âlemu'l-Kutub.
- İbn Kayyım el-Cevziyye, M. b. E. B. Ş. (1970). *el-Menâru'l-munîf fi's-Sahîhi ve'd-Daîf*. Haleb: Mektebetü'l-Matbû'ati'l-İslâmiyye.
- İbn Kuteybe. (1989). *Te'vîlu muhtelifi'l-hadîs (Hadis Müdâfaası)* (2. Baskı; M. H. Kırbaçoğlu, Çev.). İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- İbn Mâce, M. b. Y. (2010). *Sünen*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn.
- İbn Manzûr, C. M. (1414). *Lisânü'l-Arab* (3. Baskı, C. 1-15). Beyrut: Dâru Sâdır.
- Itr, N. (1997). *Menhecü'n-nakd fî ulumi'l-hadis*. Dımaşk: Dârü'l-Fikr.
- Karadâvî, Y. (2009). *Sünneti Anlamada Yöntem* (B. Erul, Çev.). İstanbul: Nida Yayıncılık.
- Köktaş, Y. (2015). *Günümüz Hadis Tartışmaları*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Lloyd, J., & Mitchinson, J. (2009). *Cahillikler Kitabı Hayvanlar Âlemi* (E. Dinçer & N. Taşçı, Çev.). İstanbul: NTV Yayınları.
- Müslim, b. el-Haccâc. (2016). *Sahîh*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn.
- Nesâî, A. b. Ş. (2010). *Sünen*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn.
- Özpınar, Ö. (1996). *Fıkhü'l-Hadîs İlmi (Hadislerin Anlaşılmasında Takip Edilecek Usûl)* (Yüksek Lisans Tezi). Seçuk Üniversitesi.
- Sakallı, T. (1995). Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 39-102.
- Sakallı, T. (2013). *Aynî ve Hadis Yorum/Şerh Yöntemi* (1. Baskı). Ankara.
- Tirmizî, M. b. 'İsâ. (2015). *Sünen*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn.
- Türcan, Z. (2011). *Hadis Şerh Geleneği Doğuşu Gelişimi ve Dönüşümü* (1. Baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ünal, İ. H. (1993). Hadisleri Değerlendirmede Akılcı Yaklaşım. *Hadisin Dünü- Bugünü ve Geleceği Sempozyumu*.

- Ünal, İ. H. (1994). *İmam Ebu Hanife'nin hadis anlayışı ve Hanefi mezhebinin hadis metodu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yiğit, M. (2009). *İlk dönem Hanefi kaynaklarına göre Ebu Hanife'nin usul anlayışında sünnet*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Yücel, A. (2013). *Temel Hadis Kaynakları Üzerine Yapılan Çalışmalar. İçinde Hadis Tarihi ve Usulü (3. Baskı)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını.